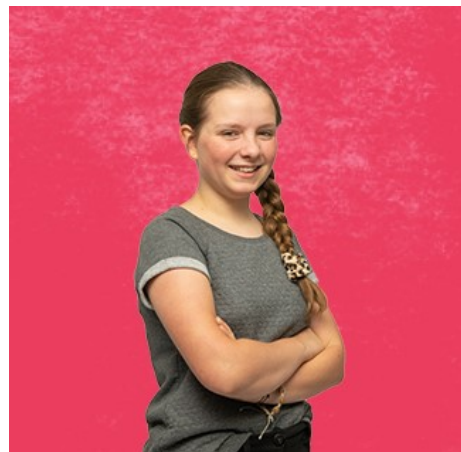
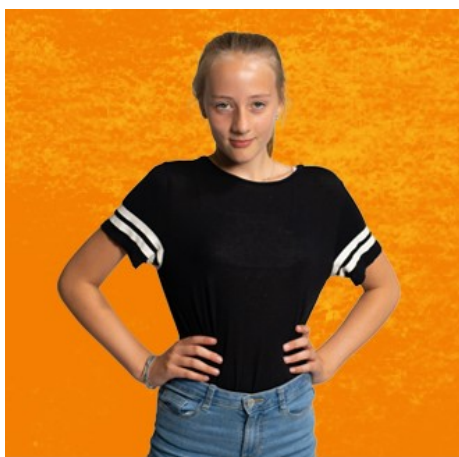

DIT GELOOF IK >

HANDLEIDING

LESSENSERIE
BURGERSCHAPSVORMING / LEVENSBESCHOUWING
BOVENBOUW PO & ONDERBOUW VO

Colofon

DIT GELOOF IK

Idee	Debbie Kleijn & Janneke Geertsma
Educatiemateriaal	Marietje Beemsterboer

Met dank aan

- Dawoe, Lune, Nandeni, Roeland, Ronit, Rouwayda, Willemijn en hun familie, vrienden en alle anderen die DIT GELOOF IK mogelijk hebben gemaakt
- Het Danskantoor/Demi Point

Deze productie kwam tot stand met steun van:

Fonds ZOZ
Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
VSBfonds
Haëlla Stichting

© 2021. Marietje Beemsterboer.

Dit materiaal is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Marietje Beemsterboer.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	4
Doel van 'Dit geloof ik'	4
Doelstellingen van het materiaal	5
Aansluiting bij de kerndoelen	5
Aansluiting bij curriculum.nu	6
Waarom spreken over levensbeschouwing in de klas	7
Hoe spreken over levensbeschouwing in de klas	7
Inhoud website 'Dit geloof ik'	8
Aan de slag met 'Dit geloof ik' (lesopbouw, leerlingboekje, verzamelblad)	9
Ouders informeren?	10
Verdieping voor de leerkracht	10
Bronvermelding	11
Handleiding bij Dawoe/boeddhisme	12
Handleiding bij Willemijn/katholicisme	14
Handleiding bij Nandeni/hindoeïsme	16
Handleiding bij Lune/humanisme	18
Handleiding bij Rouwayda/islam	20
Handleiding bij Roeland/protestantisme	22
Handleiding bij Ronit/jodendom	24
Handleiding afsluitende les(sen)	26
Antwoorden verzamelblad	28
Bijlage 1: Informatiebrief voor ouders	30
Bijlage 2: Mandala (boeddhisme)	31
Bijlage 3: Islamitische geometrische kunst	32
Bijlage 4: Recept Challe (jodendom)	34
Bijlage 5: Speel dreidel (jodendom)	35
Bijlage 6: Mijn gesprek met...	37

INLEIDING

Deze handleiding sluit aan bij de website <https://dit-geloof-ik.web.app/>. De handleiding bestaat uit een aantal algemene adviezen en lesideeën bij het gebruik van het materiaal in de klas. Ook geeft de handleiding een aantal meer specifieke lessuggesties per profielpagina. Uitgangspunt bij deze handleiding is dat een profielpagina gemeenschappelijk in de klas wordt bekeken. Een les inclusief het bekijken van de profielpagina duurt dan één tot anderhalf uur.

DOEL VAN 'DIT GELOOF IK'

Op de website van DIT GELOOF IK zijn 7 profielpagina's te vinden van kinderen die opgroeien in een gelovig (of humanistisch) gezin. Via deze pagina's ontdekken leerlingen uit de bovenbouw van het basisonderwijs en onderbouw van het middelbaar onderwijs de verschillende religieuze werelden van leeftijdgenoten. Boeddhisme, protestantisme, katholicisme, jodendom, islam, humanisme en hindoeïsme zijn vertegenwoordigd.

Religie speelt voor de meeste kinderen en jongeren in Nederland een steeds minder grote rol in het leven; 46% van de Nederlanders rekende zichzelf in 2019 tot een levensbeschouwelijke groep en dit getal neemt stelselmatig af (CBS 2020). Voor veel kinderen is religie iets ongrijpbaars dat zij bijna alleen kennen uit de media, waar religie vooral wordt besproken wanneer er iets (heftigs) is gebeurd dat de samenleving raakt. Als religie via de actualiteit de klas binnenkomt, is het voor leerkrachten en docenten soms een flinke uitdaging om de verbinding te leggen tussen de wereld van de kinderen én de klas en de wereld buiten de school. Kinderen kunnen daarbij stevig van mening verschillen en de emoties kunnen hoog oplopen. Dit verklaart wellicht dat veel leerkrachten het lastig vinden om in de klas te praten over religie en levensbeschouwing (Ministerie van OCW en VWS, 2017). Tegelijkertijd wordt dit vanuit de huidige kerndoelen in PO en VO en in het nieuwe curriculum in het PO wel van leerkrachten en docenten gevraagd (Curriculum.nu, 2019a, 2019b; Stichting Leerplan Ontwikkeling, 2020b, 2020a).

DIT GELOOF IK is ontwikkeld om juist buiten de actualiteit om in de klas kennis op te doen over religies en levensbeschouwing, om zo een kennisbasis te ontwikkelen waar je in actuele situaties op kunt terugvallen. Vanuit de verworven kennis die met DIT GELOOF IK wordt opgebouwd, kunnen leerkrachten en leerlingen gezamenlijk de rol van religie binnen de actualiteit beter duiden. DIT GELOOF IK kan bovendien aanleiding zijn voor een gesprek of les over bijvoorbeeld diversiteit, verdraagzaamheid, geloofsvrijheid, discriminatie, vrijheid van meningsuiting en het oplossen van conflicten.

DOELSTELLINGEN VAN HET MATERIAAL

- Kennismaken met verschillende religies en levensbeschouwingen
- Informeren over belangrijke rituelen en feestdagen
- Dialoog bevorderen over bijvoorbeeld diversiteit, verdraagzaamheid en vrijheid van meningsuiting
- Omgaan met andersdenkenden
- Verbinden van kinderen met verschillende achtergronden door overeenkomsten duidelijk in kaart te brengen
- Verschillende normen en waarden leren duiden
- Leren dat ook binnen één levensovertuiging verschillende standpunten voorkomen
- Leren dat discriminatie in Nederland niet is toegestaan (art. 1 grondwet) en dat de Nederlandse samenleving vrijheid van meningsuiting kent en ontdekken dat die twee vrijheden soms kunnen schuren
- Leren dat iedereen in Nederland vrij is om de eigen religieuze of levensbeschouwelijke keuzes te maken, om te geloven, van geloof te kunnen veranderen of niet te geloven (art. 6 grondwet)
- Aanleiding bieden om in de klas met elkaar in gesprek te gaan en kinderen te leren hun mening te verwoorden zonder daarbij een ander te kwetsen

AANSLUITING BIJ DE KERNDOELEN (BASISONDERWIJS)

Het lespakket sluit aan bij de volgende kerndoelen in het basisonderwijs:

Kerdoel 37: De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

Kerdoel 38: De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Kerdoel 49: De leerlingen leren over de mondiale ruimtelijke spreiding van bevolkingsconcentraties en godsdiensten.

AANSLUITING BIJ DE KERNDOELEN (ONDERBOUW VOORTGEZET ONDERWIJS)

Het lespakket sluit aan bij de volgende kerndoelen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs:

Kerdoel 36: De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.

Kerdoel 43: De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen en leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen en leert respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

AANSLUITING BIJ CURRICULUM.NU (BASISONDERWIJS EN VOORTGEZET ONDERWIJS)

Het lespakket sluit ook aan bij de domeinen 'Mens en Maatschappij' en 'Burgerschapsvorming' uit het nieuwe curriculum:

Mens en Maatschappij: diversiteit

Bouwsteen 6.2 (PO): Leerlingen leren dat mensen deel uitmaken van verschillende culturen en levensbeschouwelijke stromingen, die invloed hebben op iemands identiteit en dat culturen niet statisch zijn en (kunnen) veranderen.

Bouwsteen 6.2 (VO): Leerlingen leren over verschillende culturen en verschillende uitdrukkingsvormen en dat deze onderhevig zijn aan verandering. Culturen en levensbeschouwingen vallen niet samen maar er zijn wel verbanden.

Mens en Maatschappij: Denkwijzen

Bouwsteen 9.7 (PO): Leerlingen leren hoe mensen verschillend kunnen denken. Ze leren hoe mensen vanuit hun achtergrond kunnen verschillen in het geven van betekenis.

Bouwsteen 9.7 (VO): Leerlingen leren hoe levensbeschouwing, cultuur, gedeelde en persoonlijke ervaringen van invloed zijn op het geven van betekenis. Ze leren betekenissen herkennen en analyseren en hun uniciteit te ervaren.

Burgerschapsvorming: diversiteit

Bouwsteen 5.1 (PO): Leerlingen leren woorden te geven aan wat de ander doet en wil en ontdekken daarin overeenkomsten en verschillen. Ze leren onderlinge conflicten vreedzaam op te lossen. Ze maken kennis met levensbeschouwelijke stromingen.

Bouwsteen 5.2 (VO): Leerlingen verkennen de diverse samenleving in Nederland in de context van een globaliserende wereld; met aandacht voor levensbeschouwelijke stromingen, waarden en overtuigingen.

WAAROM SPREKEN OVER LEVENSBESCHOUWING IN DE KLAS

Als leerkracht ben je verantwoordelijk voor een pedagogisch klimaat waarin iedere leerling zich veilig voelt (Wet Veiligheid op School 2015). Om dat klimaat te bereiken en te onderhouden is het belangrijk dat je in gesprek gaat en in gesprek blijft en dat de kinderen ook met elkaar in gesprek komen en in gesprek blijven, ook wanneer meningen sterk uiteenlopen. Doel van zo'n gesprek is niet per se het met elkaar eens te worden, maar wel om elkaars beweegredenen te leren begrijpen en tot een werkbare situatie te komen.

Op school en in de klas kunnen kinderen in een veilige en gecontroleerde omgeving leren hoe ze hun gedachten onder woorden kunnen brengen wanneer 'gevoelige onderwerpen' aan bod komen. Kinderen leren bovendien dat niet ieder kind hetzelfde is of hetzelfde denken dat dat ook niet zo hoeft te zijn.

HOE TE SPREKEN OVER LEVENSBESCHOUWING IN DE KLAS

In DIT GELOOF IK spreken kinderen over hun gevoel en belevingswereld. Dit is ook in de klas een goed startpunt; wanneer kinderen praten over hun gevoel en belevingswereld, kunnen ze leren open te staan voor diversiteit. Daarbij is de inzet niet om elkaar te overtuigen, maar om tot een dialoog te komen waarin verbinding en nuance het uitgangspunt vormen.

Geef ruimte aan emoties

Laat kinderen vertellen hoe ze zich voelen en help ze indien nodig om hier woorden aan te geven. Benoem daarna duidelijk het onderscheid tussen beleving, meningen en feiten. Geef zelf duidelijk aan wat je wel en niet weten zoek—indien nodig— meer informatie en feiten op.

Oordeel uitstellen en luisteren

Bewaak de veiligheid in het gesprek: zorg ervoor dat kinderen hun oordeel even uitstellen en eerst naar elkaar leren luisteren. Probeer dit ook zelf te doen en je eigen oordeel liefst volledig buiten het gesprek te houden. Maak vervolgens onderlinge verschillen bespreekbaar, door deze te benoemen zonder dat er een onveilige situatie ontstaat. Bewaak het taalgebruik en de omgangsvormen in het gesprek.

Laat alle leerlingen in gesprek gaan

Probeer alle leerlingen bij het gesprek te betrekken en laat verschillende standpunten aan bod komen. Bijvoorbeeld door beurten te geven en bewust te vragen naar kinderen die er anders over denken. Soms kan het helpen kinderen eerst iets op papier te laten zetten (bijvoorbeeld in het leerlingboekje), zodat ze eerst over hun eigen positie nadenken voordat ze in aanraking komen met de ideeën van klasgenoten.

Een goed pedagogisch klimaat waarin kinderen zich vrij voelen om voor hun mening uit te komen en van mening verschillen, is heel belangrijk voor de kwaliteit van gesprekken. Tegelijkertijd dragen deze gesprekken ook bij aan een goed klassenklimaat, wanneer de kinderen ervaren dat er ruimte is om van mening te verschillen. Bij twijfel over de sociale veiligheid, is het ook mogelijk om in kleinere, vertrouwde groepjes te beginnen.

Een ander veilig begin kan zijn om een thema vanuit verschillende invalshoeken te benaderen. Bijvoorbeeld: *Sommige mensen geloven dat je na de dood in de hemel komt*. Je kunt vervolgens verschillende visies inventariseren. Op die manier betrek je een grote groep leerlingen bij het gesprek. Bovendien maak je tegelijkertijd al bij aanvang van de les duidelijk dat diversiteit jouw uitgangspunt is (Kopmels & Beemsterboer, 2020).

INHOUD WEBSITE 'DIT GELOOF IK'

Op de website van DIT GELOOF IK staan 7 profielpagina's van kinderen die opgroeien in een gelovig of humanistisch gezin; Dawoe is boeddhist, Roeland protestant, Willemijn katholiek, Ronit joods, Rouwayda moslim, Lune humanist en Nandeni is hindoe.

Achter de foto van de kinderen vind je 8 vaste onderdelen:

Portret	dit is een korte documentaire waarin je kennismakt met het kind en de religie of levensbeschouwing
Ritueel	een filmpje over een belangrijk ritueel
Lievelingslied	lievelingslied of –muziek van het geportretteerde kind
Mijn familie	een film waarin het geportretteerde kind zijn/haar familie voorstelt
Dit eet ik (niet)	fotoserie waarin wordt uitgelegd wat kinderen wel en niet mogen eten vanwege hun levensovertuiging
Feest!	fotoserie met geluidsfragment over een belangrijk feest
Plakboek	aanvullende informatie over de levensovertuiging van de kinderen, in ieder geval over leefregels, informatie over kledingen de mondiale spreiding van het geloof
Mijn gesprek met...	film waarin het geportretteerde kind in gesprek gaat met een van de andere geportretteerde kinderen

AAN DE SLAG MET 'DIT GELOOF IK'

Door de opzet van het materiaal is er geen 'eerste les' bij DIT GELOOF IK. Je kunt met elke profielpagina beginnen. Het materiaal leent zich er goed voor om het centraal op het digibord af te spelen. Het is handig om te beginnen bij de profielpagina en vervolgens de rest van de informatie per kind te bekijken.

Globale lesopbouw

Introductie	5 minuten
Materiaal bekijken op het smartboard	20-35 minuten
Kort gesprek n.a.v. materiaal	10 minuten
Leerlingboekje zelfstandig maken	10 minuten
Gesprek n.a.v. een stelling	10-15 minuten
Afsluiting	5 minuten
Totaal	70-80 minuten

Leerlingboekje

In het leerlingboekje staan per geportretteerd kind vragen. De vragen zijn vooral bedoeld om een brug te slaan tussen het materiaal en het inzicht dat materiaal van DIT GELOOF IK de kinderen op persoonlijk niveau geeft (gebaseerd op levensbeschouwelijk leren (Kopmels, 2020)). De vragen gaan bijvoorbeeld over de punten waarop leerlingen zich wel en niet met de geportretteerde kinderen kunnen identificeren. Het zijn allemaal zeer open vragen waardoor er geen antwoordmodel beschikbaar is. Wel kunt u controleren of de kinderen hun antwoord goed kunnen onderbouwen en hen helpen om daarin te verbeteren. Dit sluit aan bij kerndoel 3: De leerlingen leren informatie [...] in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.

Verzamelblad

Op het laatste blad in het boekje, het verzamelblad, kunnen de kinderen zelf in een schema de meer feitelijke informatie invullen die ze tijdens de lessen hebben opgedaan. Dit gaat bijvoorbeeld om de naam van het Heilige Boek en de plaats waar gelovigen bij elkaar komen. Wanneer alle profielpagina's zijn behandeld hebben de kinderen hiermee op één A3 de meeste basale informatie verzameld. In de filmpjes komt niet alle informatie aan de orde om een hele kolom in te kunnen vullen. Ontbrekende informatie kunnen leerlingen bijvoorbeeld tijdens de afsluitende les opzoeken of ze kunnen gedurende de week de tijd krijgen (bijvoorbeeld in een weektaak) om de overige informatie op te zoeken en in te vullen.

Het maan-symbool in het antwoordblad symboliseert dat de levensbeschouwing een maankalender hanteert waardoor feestdagen in de Nederlandse (christelijke) kalender kunnen verschuiven.

Stelling: groepsgesprek, discussie of debat

Elke les eindigt met een groepsgesprek, discussie of debat naar aanleiding van een stelling. Het doel hiervan is vooral om kinderen te leren dat er binnen één klas verschillende meningen kunnen bestaan en hoe je kunt omgaan met die verschillende standpunten. Het doel is dus niet om via het gesprek tot consensus te komen maar juist om de kinderen te laten ervaren dat je verschillend over dingen kunt denken. Een tweede doel is om kinderen te laten oefenen met het innemen en verwoorden van hun persoonlijke standpunt en te ervaren dat zij daarin kunnen en mogen verschillen van een klasgenoot.

Extra lesidee

Bij elke les is ook een meer creatieve extra opdracht ontworpen. We vinden het leuk om terug te zien hoe er in de klas aan deze opdracht wordt gewerkt. Deel de creaties van de kinderen met #ditgeloofik

OUDERS INFORMEREN?

Om ouders te informeren over DIT GELOOF IK is in bijlage 1 een brief met algemene informatie opgenomen.

VERDIEPING VOOR DE LEERKRACHT

Wil je kennis opdoen over de verschillende levensbeschouwingen? Lees dan:

- <https://verhalenvertellenenvragenstellen.noordhoff.nl/>
- Schouten, H. (2017). *De vijf religies van de wereld: Hun oorsprong, bronnen, leer, leefregels, stromingen en verhalen*. Uitgeverij Ten Have.

Wil je leren hoe je een goed levensbeschouwelijk gesprek voert? Lees dan:

- Kopmels, T. (2020). Verhalen vertellen en vragen stellen in de praktijk. In Verhalen vertellen en vragen stellen. Vakdidactiek Levensbeschouwing & Geestelijke Stromingen (2de dr., pp. 89–135). Noordhoff.
- De Schepper, J. (2017). Levensbeschouwing ontwikkelen: Didactiek voor levensbeschouwing in het primair onderwijs.
- Parlevliet, L.-J., Berg, B. van den, Ahrouch, Y., & Hof, L. van 't. (2013). Het kind en de grote verhalen: Levensbeschouwelijk leren in het basisonderwijs. Kwintessens.
- Remundt, J. van, & Deen, S. (2011). *Verhalen die ertoe doen: Een blauwdruk voor levensbeschouwelijke communicatie in het onderwijs*. Eburon ; Echelon.
- Valstar, J. (2008). Verwonderen & ontdekken: Vakdidactiek godsdienst primair onderwijs. NZV Uitgevers.

Wil je leren hoe je kunt filosoferen met kinderen?

- Praxis bulletin. (2014). Leren doordenken. Filosoferen met kinderen. Malmberg.
- Theije-Avontuur, N. de, & Kaniok, L. (2011). Filosoferen met kinderen: Over verhalen uit de hele wereld, over grote waarden in het klein. Panta Rhei.

BRONVERMELDING

Centraal Bureau voor de Statistiek (2020). [Religie in Nederland](#).

Curriculum.nu. (2019a). [Overzicht bouwsteen 'Burgerschap'](#). Curriculum.nu.

Curriculum.nu. (2019b). [Overzicht bouwsteen 'Mens en Maatschappij'](#). Curriculum.nu.

Gruijter, M. de. (2011). [Jongeren en hun geloof: Geloofsbeleving van religieuze jongeren in de Nederlandse samenleving](#). FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken.

Kopmels, T. (2020). Verhalen vertellen en vragen stellen in de praktijk. In *Verhalen vertellen en vragen stellen. Vakdidactiek Levensbeschouwing & Geestelijke Stromingen* (2de dr., pp. 89–135). Noordhoff.

Kopmels, T., & Beemsterboer, M. (2020). Professioneel omgaan met levensbeschouwelijke identiteit. In *Verhalen vertellen en vragen stellen. Vakdidactiek Levensbeschouwing & Geestelijke Stromingen* (2de dr., pp. 137–160). Noordhoff.

Ministerie van OCW en VWS. (2017). [Weerbare jongeren, weerbare professionals](#). Rijksoverheid.

Stichting Leerplan Ontwikkeling. (2020a). [Karakteristieken en kerndoelen](#). Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Stichting Leerplan Ontwikkeling. (2020b). [Kerndoelen primair onderwijs 2006](#). Stichting Leerplan Ontwikkeling.

DAWOE

BOEDDHISME

Lesdoel

In deze les:

- ontdekken de kinderen dat iedereen op zijn eigen manier naar de wereld kijkt.
- ontdekken de kinderen dat levensvragen een universeel karakter hebben en in verschillende levensbeschouwelijke stromingen terugkeren.

- onderzoeken kinderen wat zij zelf van waarde en betekenisvol vinden door te luisteren naar wat een leeftijdgenoot van waarde en betekenisvol vindt.

Aan het eind van de les:

- kennen de kinderen de begrippen boeddha, boeddhisme, Dalai Lama, offer, monnik, lama, reïncarnatie.
- weten de kinderen dat er verschillende stromingen binnen het boeddhisme zijn.

Tijd: 60-80 minuten

OPBOUW LES

Introductie: Start met het bekijken van de profielpagina van Dawoe (8 min). Stel na afloop bijvoorbeeld de vraag: *Wat valt je op aan de manier waarop Dawoe gelooft?*

Welke vragen zou je hem nog willen stellen?

Tip: Probeer hier heel open vooral te luisteren naar wat de leerlingen is opgevallen en weinig te sturen.

Kern: De kinderen maken in hun leerlingboekje de vragen bij de profielpagina. Bekijk daarna klassikaal de andere filmpjes en het plakboek. Bij het filmpje over feest kun je eventueel vragen:

Aan welk feest dat jij viert doet het feest van de geboortedag van de Dalai Lama je denken? Welke overeenkomsten zie je? Hoe denk je dat Dawoe zich voelde toen hij ging optreden? Voel jij je ook wel eens zo? Wanneer trad jij voor het laatst op voor een groep? Hoe voelde jij je toen?

Geef de leerlingen maximaal 10 minuten om de vragen in het leerlingboekje te maken. De vragen zijn bedoeld om leerlingen na te laten denken over de waarde en betekenis van het verhaal van Dawoe voor hen persoonlijk. Kinderen die snel klaar zijn kunnen op het

verzamelblad (pagina 28-29) op basis van de filmpjes en eigen kennis invullen wat zij weten over het boeddhisme (in de video's komen nog niet alle antwoorden terug). Laat na 10 minuten de leerlingen in tweetallen of in een groepje de antwoorden bespreken of geef klassikaal enkele leerlingen de gelegenheid hun antwoord toe te lichten.

Tip: Het belangrijkste doel van DIT GELOOF IK is om in de klas een kennisbasis en een manier van spreken over levensbeschouwing te ontwikkelen. Laat kinderen daarom gerust vragen aan elkaar stellen en op elkaar reageren. Belangrijk is om de veiligheid in de klas te bewaken (zie pagina 7-8 voor tips).

Discussie: Laat de kinderen met elkaar discussiëren of debatteren over de stelling:

Levende wezens dood je niet, al zijn ze nog zo irritant (zoals muggen).

Probeer in de discussie niet inhoudelijk in te grijpen of deel te nemen maar alleen het proces en de veiligheid in de klas te bewaken.

Afsluiting: Eindig de les met het klassikaal invullen van opgedane kennis op het verzamelblad.

Stel de afsluitende vragen: *Zou Dawoe een vriend van je kunnen zijn? Waarom wel of niet? Wat heb je geleerd over het boeddhisme?*

EXTRA OPDRACHT MANDALA KLEUREN

Meditatie is voor boeddhisten een manier om zichzelf goed te leren kennen en controleren. Bij sommige meditaties wordt een mandala gebruikt om je tijdens de meditatie op te concentreren. Daarnaast zien we de mandala terug in Tibetaanse kunst.

In bijlage 2 is een mandala te vinden die je in de klas kunt gebruiken. Het kleuren van een mandala is een manier om in een vredige concentratie te komen. Het is hiervoor handig om ieder kind eigen kleurtjes te geven en het kleuren echt in stilte en met zo min mogelijk loopbewegingen in de klas te laten gebeuren. Na afloop van het stiltemoment is het interessant om aan de kinderen te vragen hoe ze de stilte en het kleuren hebben ervaren, wat hen opviel in de klas, om hen heen en in henzelf. Het kleuren van de mandala is bij deze les niet het doel op zich; doel is om kinderen zich te laten verbinden met het verhaal en gebruiken uit de traditie van Dawoe en voor zichzelf de waarde en betekenis van de stilte te ontdekken.

Deel de creaties van de kinderen met #ditgeloofik

Tip: Boeddhistische monniken uit Tibet maken zandmandala's om de vergankelijkheid van de natuur te symboliseren. Ze werken meerdere weken met een team aan een mandala om hem daarna weer te vernietigen. Op YouTube zijn hiervan mooie filmpjes te vinden, zoekwoord: *zandmandala*.

WILLEMIJN

KATHOLICISME

Lesdoel

In deze les:

- ontdekken de kinderen dat iedereen op zijn eigen manier naar de wereld kijkt.
- ontdekken de kinderen dat levensvragen een universeel karakter hebben en in verschillende levensbeschouwelijke stromingen terugkeren
- onderzoeken kinderen wat zij zelf van waarde en betekenisvol vinden door te luisteren naar wat een leeftijdgenoot van waarde en betekenisvol vindt.

Aan het eind van de les:

- kennen de kinderen de begrippen katholiek, doop, vormsel, biecht, tien geboden, Pasen, carnaval, Goede Vrijdag, priester, gebed, paus.

Tijd: 60-80 minuten

OPBOUW LES

Introductie: Start met het bekijken van de profielpagina van Willemijn (7 min). Stel na afloop bijvoorbeeld de vraag:

- *Wat valt je op aan de manier waarop Willemijn gelooft?*
- *Welke vragen zou je haar nog willen stellen?*

Tip: Probeer hier heel open vooral te luisteren naar wat de leerlingen is opgevallen en weinig te sturen.

Kern: De kinderen maken in hun leerlingboekje de vragen bij de profielpagina. Bekijk daarna klassikaal de andere filmpjes en het plakboek. Stel tussendoor vragen. Je kunt bijvoorbeeld vragen: *Wat valt je op aan het gezin van Willemijn? Zou jij het fijn vinden om zoveel samen te doen met je gezin/je ouders? Het lievelingsfeest van Willemijn is Sinterklaas. Vier jij dat ook? Vier je het feest ook op dezelfde manier als Willemijn? Wat is hetzelfde? Zijn er ook verschillen?*

Geef de leerlingen maximaal 10 minuten om de vragen in het leerlingboekje te maken. De vragen zijn bedoeld om leerlingen na te laten denken over de waarde en betekenis van het verhaal van Willemijn voor hen persoonlijk. Kinderen die snel klaar zijn kunnen op het

verzamelblad (pagina 28-29) op basis van de filmpjes en eigen kennis invullen wat zij weten over het katholicisme (in de video's komen nog niet alle antwoorden terug). Laat na 10 minuten de leerlingen in tweetallen of in een groepje de antwoorden bespreken of geef klassikaal enkele leerlingen de gelegenheid hun antwoord toe te lichten.

Tip: Het belangrijkste doel van DIT GELOOF IK is om in de klas een kennisbasis en een manier van spreken over levensbeschouwing te ontwikkelen. Laat kinderen daarom gerust vragen aan elkaar stellen en op elkaar reageren. Belangrijk is om de veiligheid in de klas te bewaken (zie pagina 7-8 voor tips).

Discussie: Laat de kinderen met elkaar discussiëren of debatteren over de stelling:

Ouders zijn niet geschikt om thuisonderwijs te geven.

Probeer in de discussie niet inhoudelijk in te grijpen of deel te nemen maar alleen het proces en de veiligheid in de klas te bewaken.

Achtergrond: In Nederland krijgen ruim 800 kinderen thuisonderwijs. Bij thuisonderwijs maken ouders de weloverwogen keuze om het onderwijs aan hun kinderen zelf op zich te nemen en dat niet aan een school over te laten. Ouders die kiezen voor thuisonderwijs vragen voor hun kind een vrijstelling van de leerplicht aan, er gelden daarom geen wettelijke eisen. Ten aanzien van de onderwijskwaliteit van thuisonderwijs. Sommige gezinnen gebruiken voor het thuisonderwijs dezelfde materialen als op school, andere ouders maken de lessen zelf. Thuisonderwijzers slagen er goed in hun kinderen kwalitatief hoogstaand onderwijs aan te bieden. Meer achtergrondinformatie? www.thuisonderwijs.nl

Afsluiting: Eindig de les met het klassikaal invullen van opgedane kennis op het verzamelblad.

Stel de afsluitende vragen:

Zou Willemijn een vriendin van je kunnen zijn? Waarom wel of niet? Wat heb je geleerd over het katholicisme?

EXTRA OPDRACHT BIECHTEN

Laat alle kinderen een biecht op een blaadje schrijven.

Afhankelijk van de sociale veiligheid in de klas kun je ervoor kiezen:

- 1) de verhalen klassikaal anoniem voor te lezen;
- 2) kinderen in tweetallen aan elkaar te laten biechten of
- 3) de biechtbriefjes bij de leerkracht in te laten leveren en op deze manier vooral de gelegenheid geven een verhaal bij de leerkracht neer te leggen.

NANDENI

HINDOEÏSME

Lesdoel

In deze les:

- ontdekken de kinderen dat iedereen op zijn eigen manier naar de wereld kijkt.
- ontdekken de kinderen dat levensvragen een universeel karakter hebben en in verschillende levensbeschouwelijke stromingen terugkeren.

- onderzoeken kinderen wat zij zelf van waarde en betekenisvol vinden door te luisteren naar wat een leeftijdgenoot van waarde en betekenisvol vindt.

Aan het eind van de les:

- kennen de kinderen de begrippen hindoeïsme, Krishna, Veda's, meditatie, reïncarnatie, Divali, mandir, altaar.
- weten de kinderen dat er verschillende stromingen binnen het hindoeïsme zijn.

Tijd: 60-80 minuten

OPBOUW LES

Introductie: Start met het bekijken van de profielpagina van Nandeni (6 min). Stel na afloop bijvoorbeeld de vraag:

- *Wat valt je op aan de manier waarop Nandeni gelooft?*
- *Welke vragen zou je haar nog willen stellen?*

Tip: Probeer hier heel open vooral te luisteren naar wat de leerlingen is opgevallen en weinig te sturen.

Kern: De kinderen maken in hun leerlingboekje de vragen bij de profielpagina. Bekijk daarna klassikaal de andere filmpjes en het plakboek. Stel tussendoor vragen. Bij het filmpje feest! kun je bijvoorbeeld vragen:

Je ziet een aantal foto's van het Divali thuis bij Nandeni en een geluidsfragment van het feest bij haar thuis. Aan welk feest dat jij viert doet Divali je denken? Welke overeenkomsten zie je?

Geef de leerlingen maximaal 10 minuten om de vragen in het leerlingboekje te maken. De vragen zijn bedoeld om leerlingen na te laten denken over de waarde en betekenis van het verhaal van Nandeni voor hen persoonlijk. Kinderen die snel klaar zijn kunnen op het

verzamelblad (pagina 28-29) op basis van de filmpjes en eigen kennis invullen wat zij weten over het hindoeïsme (in de video's komen nog niet alle antwoorden terug). Laat na 10 minuten de leerlingen in tweetallen of in een groepje de antwoorden bespreken of geef klassikaal enkele leerlingen de gelegenheid hun antwoord toe te lichten.

Achtergrond: In *in gesprek met...* spreekt Ronit over besnijdenis bij Joodse jongens. Heb je behoefte aan meer informatie? <https://jck.nl/nl/woordenlijst/besnijdenis>

Tip: Het belangrijkste doel van DIT GELOOF IK is om in de klas een kennisbasis en een manier van spreken over levensbeschouwing te ontwikkelen. Laat kinderen daarom gerust vragen aan elkaar stellen en op elkaar reageren. Belangrijk is om de veiligheid in de klas te bewaken (zie pagina 7-8 voor tips).

Discussie: Laat de kinderen met elkaar discussiëren of debatteren over de stelling:

We hebben een Tweede Kerstdag, Tweede Paasdag en Tweede Pinksterdag, kunnen we die niet inruilen voor het islamitische Offerfeest, het hindoeïstische Holi en het Joods Nieuwjaar?

Probeer in de discussie niet inhoudelijk in te grijpen of deel te nemen maar alleen het proces en de veiligheid in de klas te bewaken.

Afsluiting: Eindig de les met het klassikaal invullen van opgedane kennis op het verzamelblad.

Stel de afsluitende vragen:

Wat vind je van Nandeni? Zou zij een vriendin van je kunnen zijn? Waarom wel of niet? Wat heb je geleerd over het hindoeïsme?

EXTRA OPDRACHT MEDITEREN OF YOGA MET DE KLAS

Meditatie en yoga zijn voor hindoes manieren om zichzelf goed te leren kennen en controleren. Mediteer met de klas of geef een yogales. Dit kan door zelf een meditatie te leiden of yogales te geven of door op YouTube een geleide (kinder)meditatie of yogaroutine op te zoeken (zoekwoorden kindermeditatie of kinderyoga).

Wanneer kinderen dit niet gewend zijn kunnen ze zich ongemakkelijk voelen en bijvoorbeeld giechelen. Wanneer dit de concentratie verstoort kun je tijdens de meditatie benoemen wat je in de klas ziet gebeuren, aangeven dat het verklaarbaar is vanuit ongemak en op die manier proberen de kinderen terug in de concentratie te krijgen. Mediteren of yoga zijn bij deze les niet het doel op zich; doel is om kinderen zich te laten verbinden met het verhaal en gebruiken uit de traditie van Nandeni en voor zichzelf de waarde en betekenis daarvan te ontdekken.

Deel een foto of verslag van de les met #ditgeloofik

LUNE

HUMANISME

Lesdoel

In deze les:

- ontdekken de kinderen dat iedereen op zijn eigen manier naar de wereld kijkt.
- ontdekken de kinderen dat levensvragen een universeel karakter hebben en in verschillende levensbeschouwelijke stromingen terugkeren.

- onderzoeken kinderen wat zij zelf van waarde en betekenisvol vinden door te luisteren naar wat een leeftijdgenoot van waarde en betekenisvol vindt.

Aan het eind van de les:

- kennen de kinderen de begrippen humanisme, mensenrechten, Erasmus, autonomie.
- kennen de kinderen het onderscheid tussen religie en levensbeschouwing.
- weten de kinderen dat niet iedere humanist hetzelfde denkt of vindt.

Tijd: 60-80 minuten

OPBOUW LES

Introductie: Start met het bekijken van de profielpagina van Lune (7 min). Stel na afloop bijvoorbeeld de vraag: *Wat valt je op aan de manier waarop Lune in het leven staat? Welke vragen zou je haar nog willen stellen?*

Tip: Probeer hier heel open vooral te luisteren naar wat de leerlingen is opgevallen en weinig te sturen.

Kern: De kinderen maken in hun leerlingboekje de vragen bij de profielpagina. Bekijk daarna klassikaal de andere filmpjes en het plakboek. Stel tussendoor vragen. Bij het filmpje ritueel kun je bijvoorbeeld vragen:

Lune speelt met haar moeder en een vriendin een kwartetspel van het Humanistisch Verbond. In dat kwartetspel wordt uitgelegd dat humanisten geloven in toevalligheid: 'Er is niet iets of iemand die een groot plan heeft voor het leven van mensen'. Hoe denken andere levensbeschouwingen daarover (wat heb je daarover geleerd van andere profielpagina's van DIT GELOOF IK?) Hoe denk jij hier zelf over?

Geef de leerlingen maximaal 10 minuten om de vragen in het leerlingboekje te maken. De vragen zijn bedoeld om leerlingen na te laten denken over de waarde en betekenis van het verhaal van Lune voor hen persoonlijk. Kinderen die snel klaar zijn kunnen op het verzamelblad (pagina 28-29) op basis van de filmpjes en eigen kennis invullen wat zij weten over het humanisme (in de video's komen nog niet alle antwoorden terug). Laat na 10 minuten de leerlingen in tweetallen of in een groepje de antwoorden bespreken of geef klassikaal enkele leerlingen de gelegenheid hun antwoord toe te lichten.

Tip: Lune is de enige leerling binnen DIT GELOOF IK die niet in een of meerdere goden gelooft. Zij is humanist. Niet geloven en humanisme zijn niet hetzelfde, er zijn ook kinderen (misschien ook in de klas) die niet geloven en zich misschien niet direct kunnen identificeren met Lune. Het is daarom belangrijk om te benoemen dat het ook mogelijk is om je wat betreft levensovertuiging met geen van de geportretteerde leerlingen te kunnen identificeren.

Discussie: Laat de kinderen met elkaar discussiëren of debatteren naar aanleiding van de vraag:

Ik begrijp niet dat iemand in een God gelooft, jij? of

Iedereen moet zichzelf kunnen zijn, ook in de liefde. Je kiest zelf voor degene met wie je wilt zijn.

Probeer in de discussie niet inhoudelijk in te grijpen of deel te nemen maar alleen het proces en de veiligheid in de klas te bewaken.

Afsluiting: Eindig de les met het klassikaal invullen van opgedane kennis op het verzamelblad.

Stel de afsluitende vragen:

Zou Lune een vriendin van je kunnen zijn? Waarom wel of niet? Wat heb je geleerd over het humanisme?

EXTRA OPDRACHT ZELFPORTRET

Teken jezelf zoals je jezelf gelukkig voelt (liefst op een groot papier). Schrijf rondom je tekening dingen die jij belangrijk vindt. Dit is een heel persoonlijke opdracht. Zoals je bij Lune hebt gezien, ben je in het humanisme vrij om te leven zoals je dat wilt als je daar zelf én als andere mensen daarmee gelukkig worden.

Deel de creaties van de kinderen met #ditgeloofik

Tip: Idealiter voelen alle kinderen zich vrij om zichzelf te tekenen en de woorden te kiezen die zij zelf willen. Dat maakt de groepsindeling tijdens deze opdracht belangrijk. In sommige groepen is het misschien goed om hierover voorafgaand aan de opdracht wat afspraken te maken om de sociale veiligheid te waarborgen.

ROUWAYDA

ISLAM

Lesdoel

In deze les:

- ontdekken de kinderen dat iedereen op zijn eigen manier naar de wereld kijkt
- ontdekken de kinderen dat levensvragen een universeel karakter hebben en in verschillende levensbeschouwelijke stromingen terugkeren
- onderzoeken kinderen wat zij zelf van waarde en betekenisvol vinden door te luisteren naar wat een leeftijdgenoot van waarde en betekenisvol vindt

Aan het eind van de les:

- kennen de kinderen de begrippen islam, moslim, moskee, hoofddoek, soennisme, sjiisme, imam, hadj/bedevaart, Mekka
- weten de kinderen dat er verschillende stromingen binnen de islam zijn

Tijd: 60-80 minuten

OPBOUW LES

Introductie: Start met het bekijken van de profielpagina van Rouwayda (8 min). Stel na afloop bijvoorbeeld de vraag:

- *Wat valt je op aan de manier waarop Rouwayda gelooft?*
- *Welke vragen zou je haar nog willen stellen?*

Tip: Probeer hier heel open vooral te luisteren naar wat de leerlingen is opgevallen en weinig te sturen.

Kern: De kinderen maken in hun leerlingboekje de vragen bij de profielpagina. Bekijk daarna klassikaal de andere filmpjes en het plakboek. Stel tussendoor vragen. Je kunt bijvoorbeeld vragen: *Hoe vaak was jij je op een dag? Wat zou jij ervan vinden om je vaker te wassen? Wat zou je daarvoor misschien moeten laten? Ken je het lievelingslied van Rouwayda? Wat vind jij van dat lied? Wat is jouw favoriete nummer op dit moment? Waarom?*

Geef de leerlingen maximaal 10 minuten om de vragen in het leerlingboekje te maken. De vragen zijn bedoeld om leerlingen na te laten denken over de waarde en betekenis van het

verhaal van Rouwayda voor hen persoonlijk. Kinderen die snel klaar zijn kunnen op het verzamelblad (pagina 28-29) op basis van de filmpjes en eigen kennis invullen wat zij weten over de islam (in de video's komen nog niet alle antwoorden terug). Laat na 10 minuten de leerlingen in tweetallen of in een groepje de antwoorden bespreken of geef klassikaal enkele leerlingen de gelegenheid hun antwoord toe te lichten.

Tip: Het belangrijkste doel van DIT GELOOF IK is om in de klas een kennisbasis en een manier van spreken over levensbeschouwing te ontwikkelen. Laat kinderen daarom gerust vragen aan elkaar stellen en op elkaar reageren. Belangrijk is om de veiligheid in de klas te bewaken (zie pagina 7-8 voor tips).

Discussie: Laat de kinderen met elkaar discussiëren of debatteren naar aanleiding van de vraag:

Tijdens de maand Ramadan proberen moslims hun bezit te delen met mensen die het minder goed hebben. Vind jij dat als je iets over houdt, je dan altijd moet delen?

Probeer in de discussie niet inhoudelijk in te grijpen of deel te nemen maar alleen het proces en de veiligheid in de klas te bewaken.

Afsluiting: Eindig de les met het klassikaal invullen van opgedane kennis op het verzamelblad.

Stel de afsluitende vragen:

Zou Rouwayda een vriendin van je kunnen zijn? Waarom wel of niet? Wat heb je geleerd over de islam?

EXTRA OPDRACHT GEOMETRISCHE PATRONEN

Een groot aantal stromingen binnen de islam kent een verbod op het afbeelden van levende wezens. In de islamitische kunst vind je daarom veel geometrische patronen en bloem- en plantfiguren. Bekijk een aantal voorbeelden in Bijlage 3 of Google (zoekwoord: islamitische kunst geometrie) en laat kinderen vervolgens zelf ook met passer/liniaal/geodriehoek een geometrisch patroon maken. Deel de creaties van de kinderen met #ditgeloofik

ROELAND

PROTESTANTISME

Lesdoel

In deze les:

- ontdekken de kinderen dat iedereen op zijn eigen manier naar de wereld kijkt
- ontdekken de kinderen dat levensvragen een universeel karakter hebben en in verschillende levensbeschouwelijke stromingen terugkeren

- onderzoeken kinderen wat zij zelf van waarde en betekenisvol vinden door te luisteren naar wat een leeftijdgenoot van waarde en betekenisvol vindt

Aan het eind van de les:

- kennen de kinderen de begrippen protestantisme, Christus, doop, Onzevader, tien geboden, Biblenbelt, reformatie, voorganger
- weten de kinderen dat er verschillende stromingen binnen het christendom zijn

Tijd: 60-80 minuten

OPBOUW LES

Introductie: Start met het bekijken van de profielpagina van Roeland (8 min). Stel na afloop bijvoorbeeld de vraag:

- *Wat valt je op aan de manier waarop Roeland gelooft?*
- *Welke vragen zou je hem nog willen stellen?*

Tip: Probeer hier heel open vooral te luisteren naar wat de leerlingen is opgevallen en weinig te sturen.

Protestantisme versus katholicisme Misschien zijn er kinderen die opnoemen dat het geloof van Roeland lijkt op dat van Willemijn. Het is goed te benoemen dat protestantisme en katholicisme beide christelijke geloven zijn. Ze baseren zich op dezelfde boeken en vieren grotendeels dezelfde feesten.

Kern: De kinderen maken in hun leerlingboekje de vragen bij de profielpagina. Bekijk daarna klassikaal de andere filmpjes en het plakboek. Bij het gesprek tussen Roeland en Nandeni kun je eventueel vragen:

Welke drie dingen zouden jullie willen veranderen aan de wereld?

Geef de leerlingen maximaal 10 minuten om de vragen in het leerlingboekje te maken. De vragen zijn bedoeld om leerlingen na te laten denken over de waarde en betekenis van het verhaal van Roeland voor hen persoonlijk. Kinderen die snel klaar zijn kunnen op het verzamelblad (pagina 28-29) op basis van de filmpjes en eigen kennis invullen wat zij weten over het protestantisme (in de video's komen nog niet alle antwoorden terug). Laat na 10 minuten de leerlingen in tweetallen of in een groepje de antwoorden bespreken of geef klassikaal enkele leerlingen de gelegenheid hun antwoord toe te lichten.

Tip: Het belangrijkste doel van DIT GELOOF IK is om in de klas een kennisbasis en een manier van spreken over levensbeschouwing te ontwikkelen. Laat kinderen daarom gerust vragen aan elkaar stellen en op elkaar reageren. Belangrijk is om de veiligheid in de klas te bewaken (zie pagina 7-8 voor tips).

Discussie: Laat de kinderen met elkaar discussiëren of debatteren naar aanleiding van de vraag:

Schelden doet geen pijn, toch?

Probeer in de discussie niet inhoudelijk in te grijpen of deel te nemen maar alleen het proces en de veiligheid in de klas te bewaken.

Afsluiting: Eindig de les met het klassikaal invullen van opgedane kennis op het verzamelblad.

Stel de afsluitende vragen:

Zou Roeland een vriend van je kunnen zijn? Waarom wel of niet? Wat heb je geleerd over het protestantisme?

EXTRA OPDRACHT SCHRIJF EEN GEBED

Bidden speelt een belangrijke rol in het protestantisme. Je kunt bedanken voor alles waarvoor je dankbaar bent in een *dankgebed*; je kunt ook om vergeving vragen voor iets dat je verkeerd hebt gedaan in een *gebed om vergiffenis*, of bijvoorbeeld vragen om steun voor iemand die het moeilijk heeft in een *voorbede*. Het belangrijkste van een gebed is dat het 'echt' is, dat je het meent.

Schrijf een gebed van minimaal 100 woorden.

RONIT

JODENDOM

Lesdoel

In deze les:

- ontdekken de kinderen dat iedereen op zijn eigen manier naar de wereld kijkt
- ontdekken de kinderen dat levensvragen een universeel karakter hebben en in verschillende levensbeschouwelijke stromingen terugkeren
- onderzoeken kinderen wat zij zelf van waarde en betekenisvol vinden door te luisteren naar wat een leeftijdgenoot van waarde en betekenisvol vindt

Aan het eind van de les:

- kennen de kinderen de begrippen jodendom, bar mitswa/bat mitswa, keppeltje, rabbijn, sabbat, Thora, synagoge
- weten de kinderen dat er verschillende stromingen binnen het jodendom zijn

Tijd: 60-80 minuten

OPBOUW LES

Introductie: Start met het bekijken van de profielpagina van Ronit (9 min). Stel na afloop bijvoorbeeld de vraag:

- *Wat valt je op aan de manier waarop Ronit gelooft?*
- *Welke vragen zou je haar nog willen stellen?*

Tip: Probeer hier heel open vooral te luisteren naar wat de leerlingen is opgevallen en weinig te sturen.

Kern: De kinderen maken in hun leerlingboekje de vragen bij de profielpagina. Bekijk daarna klassikaal de andere filmpjes en het plakboek. Stel tussendoor vragen. Je kunt bijvoorbeeld vragen: *Zijn er momenten waarop jij samen met je gezin zingt?* (bij ritueel) *Bak je ook wel eens samen met je ouders of broertjes of zusjes?*

Geef de leerlingen maximaal 10 minuten om de vragen in het leerlingboekje te maken. De vragen zijn bedoeld om leerlingen na te laten denken over de waarde en betekenis van het verhaal van Willemijn voor hen persoonlijk. Kinderen die snel klaar zijn kunnen op het

verzamelblad (pagina 28-29) op basis van de filmpjes en eigen kennis invullen wat zij weten over het jodendom (in de video's komen nog niet alle antwoorden terug). Laat na 10 minuten de leerlingen in tweetallen of in een groepje de antwoorden bespreken of geef klassikaal enkele leerlingen de gelegenheid hun antwoord toe te lichten.

Tip: Het belangrijkste doel van DIT GELOOF IK is om in de klas een kennisbasis en een manier van spreken over levensbeschouwing te ontwikkelen. Laat kinderen daarom gerust vragen aan elkaar stellen en op elkaar reageren. Belangrijk is om de veiligheid in de klas te bewaken (zie pagina 7-8 voor tips).

Discussie: Laat de kinderen met elkaar discussiëren of debatteren over de stelling:

Op je twaalfde ben je oud genoeg om zonder je ouders beslissingen te nemen:

Ronit vertelt in het filmpje namelijk over haar 'bat mitswa', het moment waarop zij volgens het Joodse geloof 'volwassen' is en vanaf dat moment de verplichtingen van het Joodse geloof moet nakomen. Bij meisjes is dat op twaalfjarige leeftijd en bij jongens op dertienjarige leeftijd. Je bent op dat moment natuurlijk nog niet echt volwassen, maar wordt binnen het Jodendom vanaf dat moment gezien als iemand die verantwoordelijk is voor het eigen handelen. Vanaf welke leeftijd vind jij dat kinderen verantwoordelijk zijn voor hun eigen handelen?

Probeer in de discussie niet inhoudelijk in te grijpen of deel te nemen maar alleen het proces en de veiligheid in de klas te bewaken.

Afsluiting: Eindig de les met het klassikaal invullen van opgedane kennis op het verzamelblad.

Stel de afsluitende vragen:

Zou Ronit een vriendin van je kunnen zijn? Waarom wel of niet? Wat heb je geleerd over het Jodendom?

EXTRA OPDRACHT CHALLE BAKKEN OF SPEEL DREIDEL

In bijlage 4 vind je het recept om met de klas challe te bakken. In bijlage 5 vind je een spelomschrijving van het spel Dreidel dat tijdens Chanoeka vaak gespeeld wordt. Een ander idee is om hebreeuws te schrijven met de klas. Google zoekwoorden: werkblad hebreeuws schrijven.

Deel een foto of verslag van de les met #ditgeloofik

AFSLUITENDE LES

IDEE 1: TABEL VULLEN

Tijdens de lessen hebben de leerlingen informatie verzameld in de tabel. Wanneer alle kinderen van DIT GELOOF IK zijn behandeld, is deze nog niet helemaal ingevuld. Geef de leerlingen de gelegenheid om deze tabel compleet te maken door zelf op onderzoek te gaan in boeken en op internet. Dit kan binnen een afsluitende les gebeuren, maar ook een taak zijn binnen een weektaak bijvoorbeeld. Het is wel interessant om het resultaat vervolgens klassikaal te bespreken.

Informatie verzamelen in een dergelijke tabel doet namelijk nooit recht aan nuances en het is goed denkbaar dat leerlingen via verschillende bronnen tot verschillende antwoorden zijn gekomen; afhankelijk van een bepaalde stroming binnen het boeddhisme kunnen bijvoorbeeld andere feesten worden gevierd. Zeker wanneer kinderen met verschillende antwoorden komen is het interessant om in de nabespreking te benadrukken dat 'een religieuze identiteit' daarom maar weinig zegt over hoe iemand in het leven staat. Twee moslims kunnen hevig met elkaar van mening verschillen bijvoorbeeld en dat geldt ook voor twee humanisten of twee christenen. De informatie in het antwoordmodel op pagina 28-29 is gebaseerd op de kennisbasis die hoort bij het boek 'Verhalen vertellen en vragen stellen' waarin bijvoorbeeld wordt uitgelegd welke feesten door de meeste stromingen worden gevierd of welke gebeden de meeste stromingen binnen een levensbeschouwing aanhouden.

Enige nuance bij het invullen en bespreken van de tabel is op zijn plaats. Door de informatie in één A3 te vatten worden bepaalde religieuze elementen als vergelijkbaar gepresenteerd; het gebed heeft binnen het christendom echter in de praktijk een heel andere vorm dan bijvoorbeeld binnen boeddhisme of islamen hoewel een traditie misschien voorschrijft 3 of 5 keer per dag te bidden, wil dat niet zeggen dat gelovigen dat in de praktijk daadwerkelijk doen. Dit kan de leerkracht in de bespreking meegeven aan de leerlingen.

IDEE 2: MUURKRANT

Verdeel de klas in 7 groepjes en laat ieder groepje een muurkrant maken over een van de behandelde levensbeschouwingen. Hierin mag de informatie naar voren komen die zij vanuit DIT GELOOF IK hebben onthouden, maar dit is ook een goede gelegenheid om leerlingen meer zelf onderzoekend te werk laten gaan. Wat willen zij graag nog weten van een bepaalde traditie? Mogelijke onderzoeksvragen die de leerkracht kan meegeven: Op welke manier is de levensbeschouwing de afgelopen periode in het nieuws geweest? Verzamel krantenknipsels uit de echte krant of online en plak die op je muurkrant.

Wat vinden de gelovigen mooi aan deze levensbeschouwing? Wat vinden critici lastig aan deze levensbeschouwing?

Help leerlingen vooral bij het selecteren van betrouwbare bronnen.

In plaats van een muurkrant kunnen kinderen natuurlijk ook hun informatie op een andere, creatieve manier presenteren.

IDEE 3: MIJN GESPREK MET...

Bij het bekijken van de video's was 'Mijn gesprek met..' een vast onderdeel. Organiseer binnen de klas 'Mijn gesprek met..' met behulp van de kaartjes uit bijlage 5. Kijk goed naar de samenstelling van tweetallen zodat iedere leerling zich voldoende veilig voelt om de vragen open te beantwoorden. Wanneer de diversiteit in de groep het toelaat is het bovendien interessant om kinderen bijvoorbeeld eerst te laten spreken met een klasgenoot van dezelfde religieuze achtergrond en daarna met een klasgenoot met juist een verschillende religieuze achtergrond. Op die manier kun je ook verschillen binnen een religieuze stroming bespreekbaar maken.

Beëindig deze les klassikaal door de leerlingen te vragen naar wat zij over hun klasgenoten hebben geleerd dat ze nog niet wisten.

IDEE 4: EIGEN PROFIELPAGINA (GESCHREVEN OF GEFILMD)

In DIT GELOOF IK hebben de kinderen kennis gemaakt met kinderen waarbij geloof een grote rol speelt in hun leven. De kinderen beschreven zichzelf (portret), een ritueel dat belangrijk voor hen is, het lievelingslied, hun familie, eetgewoonten en het lievelingsfeest. Vraag de kinderen om een eigen profielpagina te maken. Dit kan in de vorm van een brief aan een van de kinderen uit DIT GELOOF IK maar kinderen kunnen ook zelf een video maken waarin zij bijvoorbeeld hun familie voorstellen of iets vertellen of hun eetgewoonten of een ritueel. Maak de leerlingen duidelijk dat iedereen het leven op een eigen manier beschouwt – of je nu een levensbeschouwing aanhangt of niet, of religie geen, een kleine of een grote rol in je leven speelt. Daarom heeft iedereen een 'eigen levensbeschouwing', iedereen heeft een soort ritueel en een feest dat je graag viert.

IDEE 5: HEILIGE HUISJES (VERGT MEER VOORBEREIDINGSTIJD)

Misschien zijn er in de omgeving van de school een of meerdere gebedshuizen waar de klas op bezoek mag komen. Dit is een prachtige gelegenheid om de geleerde kennis met de eigen omgeving te verbinden. Misschien is ook een gesprek met een religieus voorganger mogelijk. In het kader van het vergelijkende aspect van het lesmateriaal zou het mooi zijn om een gebedshuis te bezoeken dat verder af staat van de religieuze traditie die de meeste kinderen in de klas aanhangen of om meerdere gebedshuizen te bezoeken.

BOEDDHISME DAWOE

KATHOLICISME WILLEMIJN

HINDOEISME NANDENI

HEILIGE BOEK

De Tripitaka, is in alle stromingen belangrijk, daarnaast bestaan er per stroming nog andere geschriften

Bijbel (Oude en Nieuwe testament)

De Veda's (en Brahmana's, Aranyaka's, Upanishads, Mahabharata en Ramayana)

HEILIGE DAG IN DE WEEK

Geen heilige dag in de week

Zondag

Geen wekelijkse dag

GEBED

Hoe vaak? Waar?
Hoe? Met wie?

Geen vast aantal gebeden per dag, maar een manier om jezelf mentaal en emotioneel gezond te houden

Dagelijks dankzeggen bv. voor het eten, daarnaast persoonlijke gebeden & zondags met de gemeente in de kerk

Het puja-ritueel is een dagelijks ritueel dat bestaat uit aanbidding van de goden, bidden is niet verplicht

HEILIGE FEESTEN

Magha Puja, Vesakha Puja, Asalha Puja en Uposatha. Andere feesten afhankelijk van de stroming

Kerst, Pasen, Hemelvaart, Pinksteren

Holi (lentefeest in feb/mrt), Divali (lichtfeest in okt/nov), Ratha Yatra

HEILIGE PLAATS

Lumbini, Bodhgaya, Sarnath en Kushinagara in India. China en Tibet kennen hun eigen heilige plaatsen (tempels en bergen)

Er zijn veel bedevaartsplekken, bv: Jeruzalem, Bethlehem, Rome (Vaticaan), Fátima, Lourdes & Santiago de Compostella

Varanasi, Hardwar, Mathura, Ayodhya, Ujjain, Dwarka en Kanchipuram. Belangrijk is ook de heilige rivier de Ganges

HUMANISME LUNE

Geen 'heilig' boek,
wel hecht men
waarde aan teksten
van grote denkers
en filosofen

Geen specifieke dag
in de week

Geen gebed

Wereld-
humanismedag (21
juni)

Geen bijzondere of
heilige plaats.

ISLAM ROUWAYDA

Koran (en hadith)

Vrijdag

5 x per dag, op
vrijdagmiddag liefst
gezamenlijk in de
moskee &
persoonlijke
gebeden

Suikerfeest (Ied el-
Fitr) en Offerfeest
(Ied el-Adha) andere
feesten afhankelijk
van de
stroming

Moslims proberen
minimaal 1x in hun
leven naar Mekka
op bedevaart (hadj)
te gaan.

PROTESTANTISME ROELAND

Bijbel (Oude en
Nieuwe testament)

Zondag

Dagelijks
dankzeggen bv. voor
het eten, daarnaast
persoonlijke
gebeden & zondags
met de gemeente in
de kerk

Kerst, Pasen,
Hemelvaart,
Pinksteren

Er is niet echt een
heilige plaats, maar
Luthersteden (zoals
Wittenberg of
Erfurt) kunnen als
toerist wel worden
bezoekt.

JODENDOM RONIT

Tenach (eerste vijf
boeken daarvan
heten Thora),
daarnaast zijn
Talmoed, Misjna en
Midrasj ook
belangrijk

Sabbat (van
vrijdagavond tot
zaterdagavond)

3x per dag, speciaal
gebed voor het eten
en voor het naar
bed gaan, speciaal
gebed op sabbat &
persoonlijke
gebeden

Pesach, Wekenfeest
(Sjawoe'ot), Rosj Ha-
Sjana en Jom
Kippoer,
Loofhuttenfeest
(Soekot) &
Chanoeka

Jeruzalem
(Tempelberg,
Klaagmuur)

BIJLAGE 1 OUDER INFORMATIEBRIEF

Beste ouder/verzorger,

Binnenkort wordt in de groep van uw zoon of dochter gestart met de lessenserie DIT GELOOF IK. Via het smartboard bekijken de kinderen profielpagina's van 7 kinderen die opgroeien in een gelovig of humanistisch gezin. Via de profielpagina's ontdekken de kinderen de verschillende religieuze werelden van leeftijdgenoten. Boeddhisme, protestantisme, katholicisme, jodendom, islam, humanisme en hindoeïsme zijn vertegenwoordigd.

Religie speelt voor de meeste kinderen en jongeren in Nederland een steeds minder grote rol in het leven⁴⁶ van de Nederlanders rekende zichzelf in 2019 tot een levensbeschouwelijke groep en dit getal neemt stelselmatig af. Voor veel kinderen is religie iets ongrijpbaars dat zij bijna alleen kennen uit de media, waar religie vooral wordt besproken wanneer er iets (heftigs) is gebeurd dat de samenleving raakt.

DIT GELOOF IK is ontwikkeld om juist buiten de actualiteit om in de klas kennis op te doen over religies en levensbeschouwing, om zo een kennisbasis te ontwikkelen waar zij in actuele situaties op kunnen terugvallen. Vanuit de verworven kennis die met DIT GELOOF IK wordt opgebouwd, kunnen leerkrachten en leerlingen gezamenlijk de rol van religie binnen de actualiteit beter duiden. DIT GELOOF IK kan bovendien aanleiding zijn voor een gesprek of les over bijvoorbeeld diversiteit, verdraagzaamheid, geloofsvrijheid, discriminatie, vrijheid van meningsuiting en het oplossen van conflicten.

DIT GELOOF IK sluit aan bij de kerndoelen waaraan elke school moet voldoen:

Kerndoel 37: De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

Kerndoel 38: De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

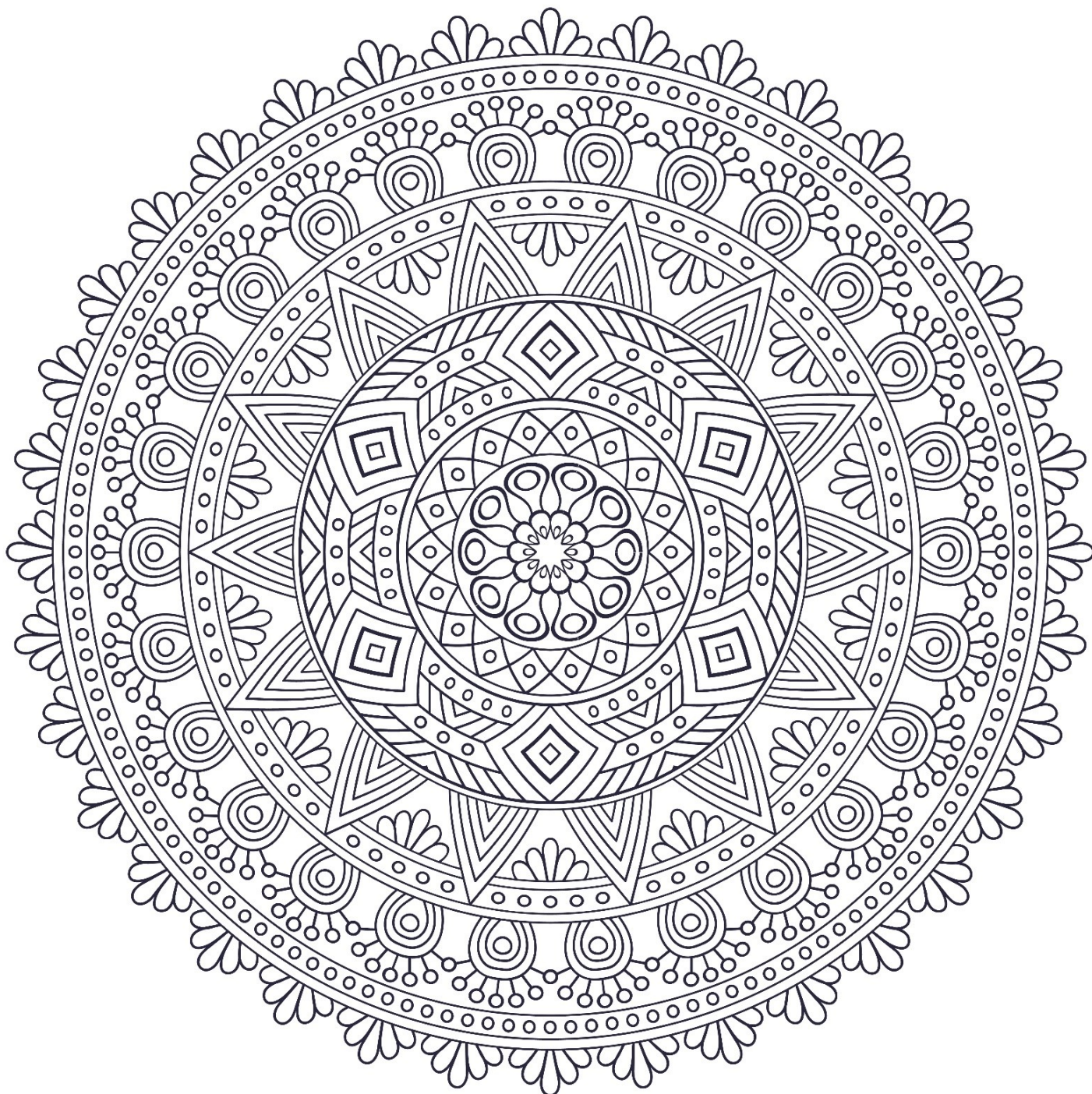
Kerndoel 49: De leerlingen leren over de mondiale ruimtelijke spreiding van bevolkingsconcentraties en godsdiensten.

Als u vragen heeft over het werken met DIT GELOOF IK in de klas, stel ze dan gerust aan de leerkracht.

Met vriendelijke groet,

De leerkracht van groep ...

BIJLAGE 2 MANDALA (BOEDDHISME)

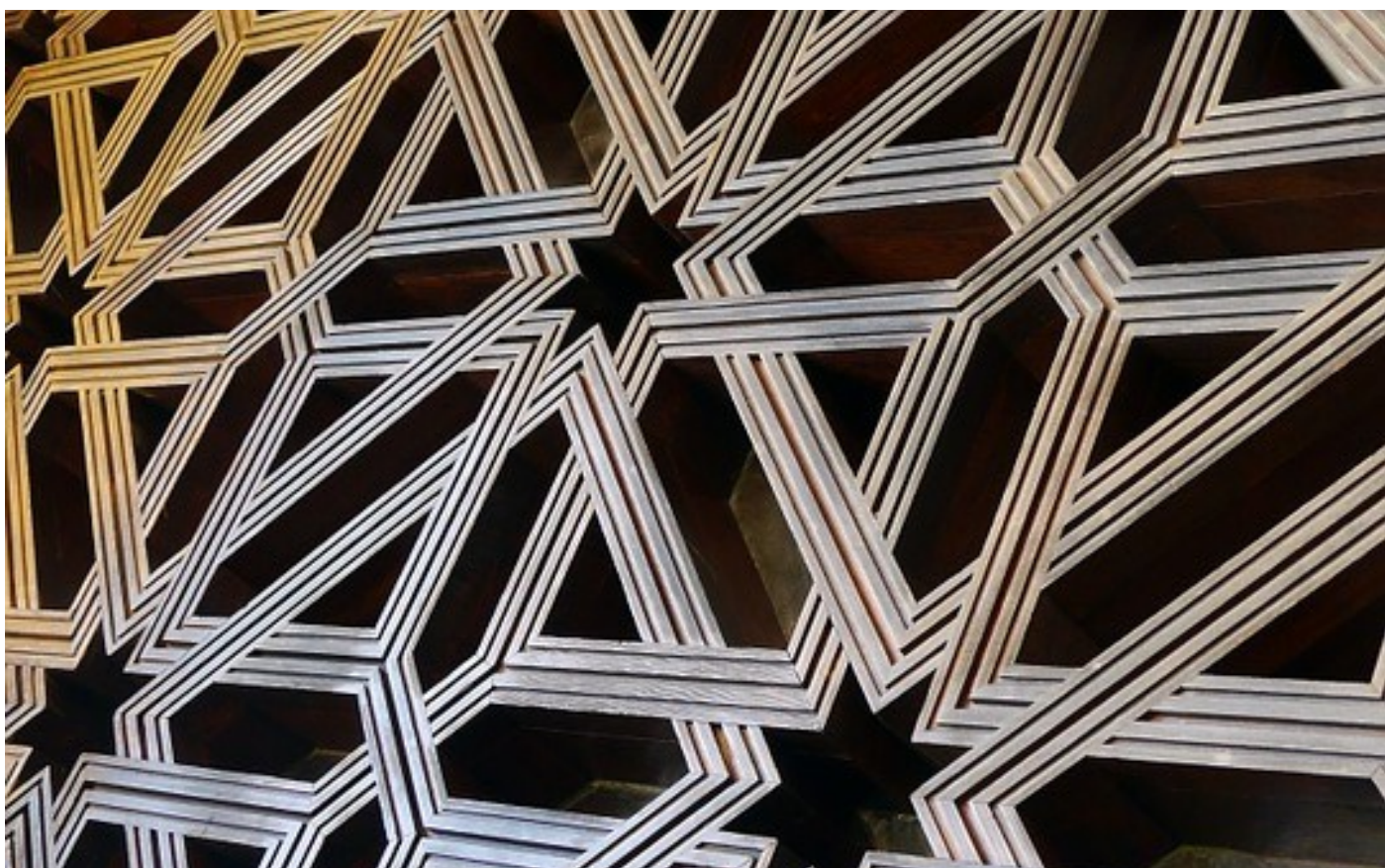
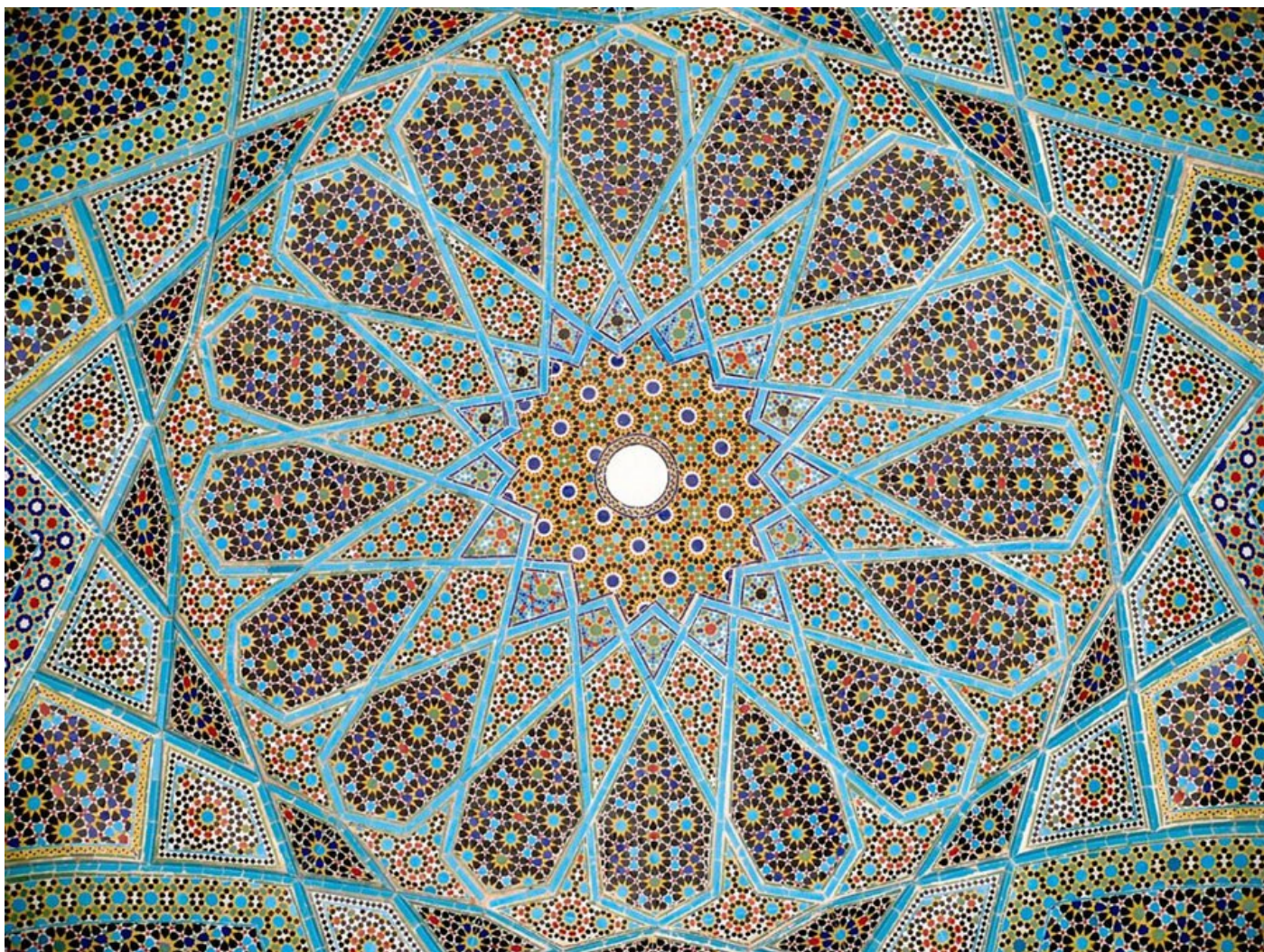
'Background vector' created by visnezh -
www.freepik.com

BIJLAGE 3 ISLAMITISCHE GEOMETRISCHE KUNST

Afbeeldingen afkomstig van Wikimedia Commons, J.Ligero & I.Barrios (boven) en Alex Proimos (onder)

BIJLAGE 4 RECEPT CHALLE

Voor 1 Grote Challah of 2 kleinere Challot heb je nodig:

(Let op: 2 kleinere Challah broden van deze hoeveelheid deeg zijn nog best vrij groot!)

1 zakje droge gist
1 flinke eetlepel suiker
ongeveer 300 ml lauw water
ongeveer 750 tot 800 gram bloem
2 flinke theelepels zout
2 eieren, gesplitst
2 eetlepels olie, gesmolten boter of vloeibare margarine
maanzaad of sesamzaad (desgewenst)

- Begin met het gistmengsel. Meng de gist, suiker en een beetje van het water (50 a 60 ml) en laat het 5 minuten staan op kamertemperatuur.
- Meng ondertussen meel en zout in een ruime schaal, maak een kuiltje in het midden en doe daar de eierdooiers, de vloeibare margarine, het gistmengsel en de rest van het water in. Meng alles met de handen of een vork door steeds een beetje meel naar het kuiltje toe te werken en daarna alles met de handen tot een bal te kneden.
- Kneed het deeg op een met bloem bestoven aanrecht tot een soepele bal. Leg hem in een schaal, bedek met een theedoek en laat minstens 1 uur rijzen, tot het volume verdubbeld is.
- Kneed nogmaals krachtig en laat weer rijzen tot dubbel volume (1 á 2 uur)
- Kneed nogmaals krachtig en verdeel het deeg (eerst in tweeën voor 2 kleine Challot, daarna) in drie gelijke delen. Rol ieder deel op een met bloem bestoven aanrecht tot slangen van ongeveer 35 cm.
- Druk de uiteinden van 3 slangen op elkaar en vlecht tot een mooi brood (Volgens Joods gebruik 2 broden met elk 6 vlechtknopen voor de 12 stammen van Israël)
- Leg het brood op een met bakpapier beklede bakplaat. Bestrijk het Challah deeg met eiwit en laat nog ongeveer een uur rijzen.

Verwarm de oven voor op 180 graden.

Bestrijk het deeg nogmaals voorzichtig met eiwit en bestrooi desgewenst met maanzaad of sesamzaad. Laat ongeveer 25 minuten bakken totdat het brood goudbruin is. (Voor 2 kleine Challot de tijd een beetje aanpassen)

Bron: <https://www.shalomvoorisrael.nl/>

BIJLAGE 5 SPEEL DREIDEL

Tijdens Chanoekah is het gebruikelijk dat Joodse kinderen het Dreidel spel spelen.

Spelregels voor het Dreidel spel:

De Dreidel heeft 4 zijden met op elke zijde een Hebreeuwse letter. De Nun (נ), de Gimmel (ג), de Peh (פ) en de Heh (ה). Dat zijn de eerste letters van: *Nes Gadol Haya Poh* (er is hier een groot wonder gebeurd). Buiten Israël is de 4e letter vervangen voor de Sjin, waardoor de betekenis verandert in: er is daar (sjam) een groot wonder gebeurd.

Joden vieren met Chanoeka dat Juda de Makkabeër land van de Grieken terugwon, waarbij de Tempel in Jeruzalem de kroon op hun werk was. In de tempel voltrok zich een wonder toen een oliekruike zich dag na dag op wonderbaarlijke wijze steeds opnieuw vulde.

De kinderen (maar ook volwassenen) zitten om de tafel met de Dreidel. Iedereen krijgt een aantal lucifers, rozijnen, muntjes of snoepjes. (alles kan, maar snoepjes zijn natuurlijk favoriet bij de kinderen) En iedereen legt een snoepje in de pot die in het midden staat.

Dan draait de eerste speler de Dreidel. En kijkt men welke letter boven ligt.

Bij de Nun (נ) is er niets aan de hand en kan de volgende gewoon doorgaan. De snoepjes blijven gewoon liggen bij de spelers.

Bij de Gimmel (ג) mag de speler alle snoepjes uit de pot pakken en plaats iedere andere speler er weer 1 in de pot.

Bij de Heh (ה) mag de speler de helft van de snoepjes uit de pot pakken.

Bij de Peh (פ) (of de Sjin) moet de speler zelf 1 snoepje in de pot leggen.

Dit kan natuurlijk eindeloos doorgaan.

Bron: <https://www.shalomvoorisrael.nl/>

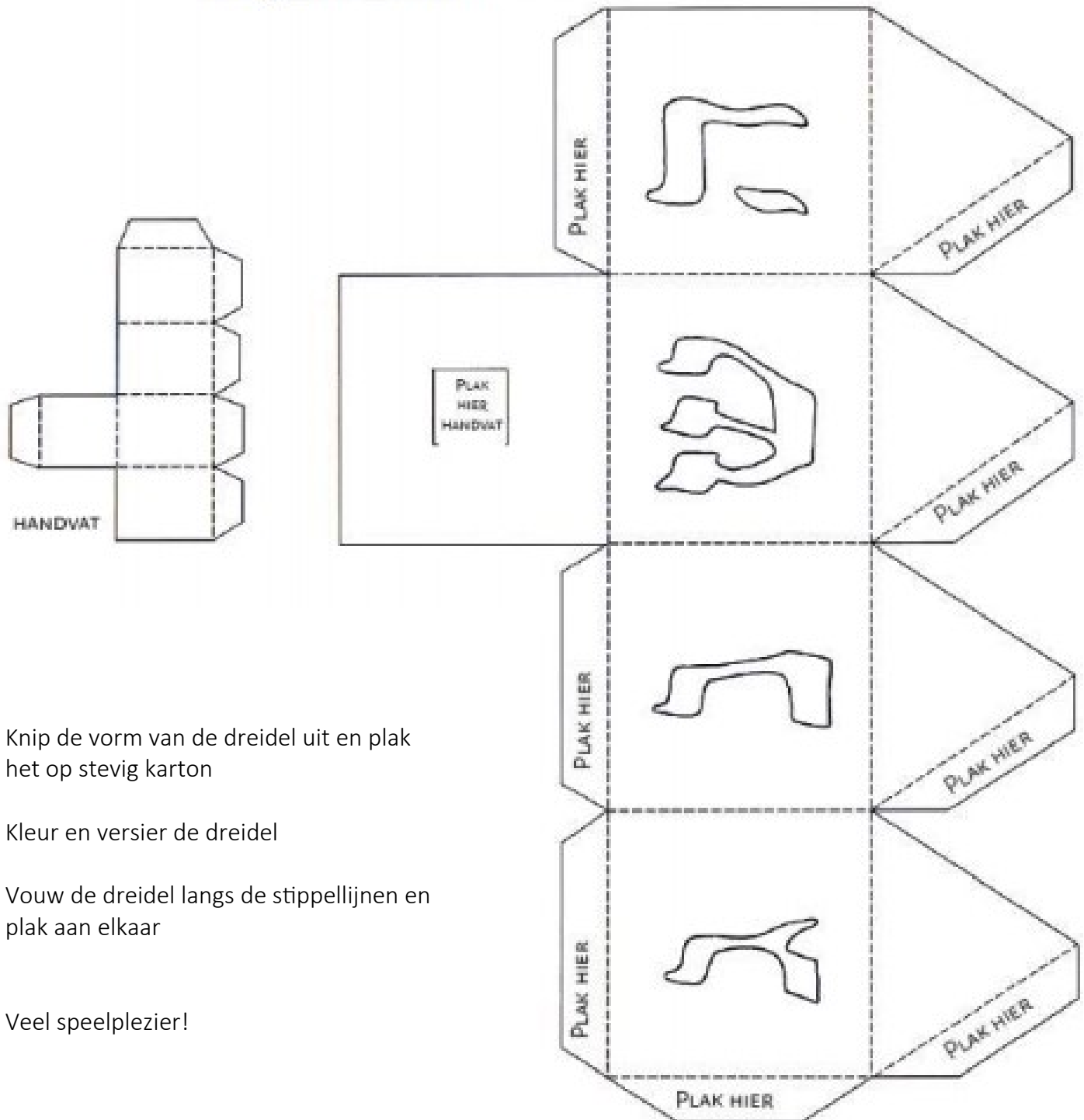
Wat heb je nodig?

Stevig karton

Een schaar

Lijm

Kleurpotloden of stiften

Knip de vorm van de dreidel uit en plak het op stevig karton

Kleur en versier de dreidel

Vouw de dreidel langs de stippellijnen en plak aan elkaar

Veel speelplezier!

Bron: Yurls werkboekje Jodendom

BIJLAGE 6 MIJN GESPREK MET...

VAN WIE BEN JIJ FAN? WAAROM?	WAT KIJK JE HET LIEFST OP TV? WAAROM?
WAAR BEN JE BANG VOOR?	WAT IS JE FAVORIETE GAME? WAAROM?
WELKE 3 DINGEN ZOU JE MEENEMEN NAAR EEN ONBEWOOND EILAND?	VIND JIJ JEZELF VERSTANDIG?
WELKE 3 DINGEN ZOU JE WILLEN VERANDEREN AAN DE WERELD?	WIE IS BIJ JULLIE THUIS DE BAAS?
WAAR DENK JIJ VEEL OVER NA?	VIND JE HET LEUK OM NIETS TE DOEN? HOE ZIET NIETS DOEN ER DAN UIT?
WAAR MAAK JE JE ZORGEN OM?	WAAR HEB JE VOOR HET LAATST OVER GEHULD?

WAT WIL JE LATER WORDEN?

**DENK JE DAT HET BETER ZOU ZIJN
ALS IEDEREEN HETZELFDE ZOU
GELOVEN?**

**WAT ZOU JE OVER MIJN
LEVENSOVERTUIGING
WILLEN WETEN?**

WAT BETEKENT GELOVEN VOOR JOU?

**GELOOF JIJ IN EEN GOD?
OMSCHRIJF JOUW GOD EENS.**

**WELKE VRAAG ZOU JIJ AAN
JOUW/EEN GOD WILLEN STELLEN?**

HOE IS DE AARDE ONTSTAAN?

**DENK JE DAT DIEREN KUNNEN
DENKEN?**

**WELKE OVEREENKOMSTEN HEBBEN
JIJ EN IK DENK JIJ?**

**WAT IS VOLGENS JOU HET GROOTSTE
VERSCHIL TUSSEN ONZE
LEVENSOVERTUIGINGEN?**

**BEN JE WEL EENS JALOERS OP
KINDEREN MET EEN ANDERE
LEVENSOVERTUIGING?**

**WAT HEB JIJ WELEENS GEDAAN
WAT JE EIGENLIJK NIET MAG?**

OVER WELK NIEUWS DAT MET GELOVEN TE MAKEN HEEFT MAAK JE JE WEL EENS ZORGEN?	WAAR MAG JIJ NIET NAAR KIJKEN OF LUISTEREN? WAAROM NIET?
WAT MAG JIJ NIET ETEN? WAAROM IS DAT ZO?	WELKE REGELS VIND JE LASTIG OM JE AAN TE HOUDEN?
WAT ZIJN DE VOORROORDELEN DIE ANDEREN OVER JOU HEBBEN?	WELKE VERVELENDE OPMERKING HEEFT IEMAND WELEENS GEMAAKT? WAT HEB JE TOEN TERUGGEZEGD?
HOE ZOU JIJ JE KIND OPVOEDEN?	WAT GEBEURT ER VOLGENS JOU MET IEMAND DIE DOOD GAAT?
WAT IS JOUW MOOISTE FEESTDAG? EN WAT WORDT ER DAN GEVIERD?	VIER JIJ SINTERKLAAS? HOE DOE JE DAT?
KUN JE VRIENDEN WORDEN MET IE- MAND DIE HEEL ANDERS DENKT DAN JIJ?	BEN JE WEL EENS BANG DAT JE NIET MEER MAG GELOVEN WAT JE WIL?

DIT GELOOF IK >

Dit materiaal is tot stand gekomen met steun van:

stimulerings
fonds
creatieve
industrie

 HELLA
stichting

VSBfonds,
iedereen doet mee

Z **Z**